

Karolina Ferreira Fernandes

Uniwersytet w Białymstoku

k.fernandes@uwb.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7814-3085>

Międzynarodowe projekty europejskiego programu Erasmus+ wspierające inkluzję osób z niepełnosprawnością

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest analiza wybranych projektów realizowanych w ramach programu Erasmus+, które w sposób szczególny wspierają proces inkluzji osób z niepełnosprawnościami. W pracy zastosowano metodę jakościowego studium przypadku, opartą na analizie danych wtórnych (desk research), obejmującą dokumentację projektową, raporty, strony internetowe oraz literaturę naukową i instytucjonalną. Dobór przypadków miał charakter celowy. Do analizy wybrano inicjatywy reprezentujące różne sektory edukacyjne, skoncentrowane na zwiększaniu dostępności i aktywnego uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami w mobilnościach międzynarodowych. Przegląd został przeprowadzony na podstawie kryteriów inkluzyjności opracowanych przez OECD: dostępności, uczestnictwie, jakości wsparcia, trwałości rezultatów i współpracy międzysektorowej (OECD, 2012). Wyniki wskazują, że program Erasmus+ ma znaczący potencjał w zakresie wspierania edukacji włączającej, jednak wymaga dalszych działań systemowych i standaryzacji praktyk. Autorka podkreśla potrzebę uzupełnienia analiz desk research o badania empiryczne, które pozwolą na pełniejsze zrozumienie wpływu tych projektów z perspektywy uczestników.

Słowa kluczowe: Erasmus+, edukacja włączająca, niepełnosprawność, mobilność międzynarodowa, inkluzja, projekty edukacyjne, case study.

Wstęp

W ostatnich latach inkluzja społeczna stała się jednym z kluczowych priorytetów polityki Unii Europejskiej. W artykule skupiono się na programie Erasmus+, jako sztandarowej inicjatywie Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, wspierania młodzieży i kultury sportowej. Erasmus+ odgrywa istotną rolę w promowaniu równego dostępu do możliwości międzynarodowego rozwoju i nie zapomina o osobach z niepełnosprawnościami. Celem artykułu jest przedstawienie, w jaki sposób Erasmus+ wspiera inkluzję tej grupy uczestników poprzez konkretne instrumenty, formy wsparcia i przykłady dobrych praktyk.

Kontekst europejski: Erasmus+ a inkluzja

Nowa perspektywa finansowa programu Erasmus+ na lata 2021–2027 wyraźnie akcentuje konieczność intensyfikacji działań na rzecz zwiększenia dostępności programu dla uczestników określanych mianem osób o „mniejszych szansach” (European Commission 2021, s. 7). Wśród tej heterogenicznej grupy znajdują się m.in. osoby z niepełnosprawnościami: fizycznymi, sensorycznymi, intelektualnymi oraz psychicznymi, które w procesach uczestnictwa w mobilnościach edukacyjnych napotykają bariery wielowymiarowe: ekonomiczne, społeczne, kulturowe oraz organizacyjne. W konsekwencji Erasmus+ w obecnym cyklu budżetowym pełni rolę nie tylko programu edukacyjnego, lecz także instrumentu polityki społecznej, stanowiącego narzędzie implementacji unijnych ram strategicznych, w tym przede wszystkim Strategii na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami 2021–2030 (European Commission, 2021).

W porównaniu z wcześniejszą perspektywą 2014–2020, obecny program Erasmus+ w znacznie większym stopniu integruje kwestię inkluzji jako priorytet horyzontalny programu (European Commission, 2020, s. 12). O ile wcześniej wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami miało charakter punktowy i opierało się głównie na dodatkowym dofinansowaniu, o tyle od 2021 r. koncepcja inkluzji stała się jednym z filarów programu, obok cyfryzacji, zrównoważonego rozwoju oraz uczestnictwa obywatelskiego. Zmiana ta wpisuje się w szersze procesy europejskie, w tym w realizację Europejskiego filaru praw socjalnych, Agendy 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz Europejskiej strategii edukacji cyfrowej.

Mechanizmy wspierające uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami obejmują rozwiązania finansowe, organizacyjne i dydaktyczne. Do najważniejszych należą dodatkowe granty przeznaczone na pokrycie kosztów związanych z niepełnosprawnością, takich jak: transport medyczny, specjalistyczne ubezpieczenie czy zakup sprzętu wspomagającego (European Commission, 2021). Niezwykle

istotnym elementem jest możliwość uczestnictwa osób towarzyszących: opiekunów, asystentów osobistych, tłumaczy języka migowego, co umożliwia beneficjentom z niepełnosprawnościami funkcjonowanie w środowisku międzynarodowym na zasadach równości (EURYDICE, 2022, s. 19–21). Ponadto rozwój wyjazdów krótkoterminowych oraz mobilności mieszanych (*blended mobility*) otwiera nowe możliwości dla osób, które z powodów zdrowotnych nie mogą uczestniczyć w klasycznych, długoterminowych wyjazdach edukacyjnych (SALTO-YOUTH, 2022, s. 3).

W wymiarze społecznym i edukacyjnym program Erasmus+ sprzyja aktywnej integracji i emancypacji osób z niepełnosprawnościami. Udział w działaniach transnarodowych umożliwia internalizację kluczowych kompetencji cyfrowych, językowych i obywatelskich, co zwiększa szanse na rynku pracy i wspiera niezależne życie (European Commission, 2021, s. 10–11). Z perspektywy socjologicznej i pedagogicznej doświadczenie mobilności wykracza poza wymiar edukacyjny: sprzyja przełamywaniu barier psychologicznych, wzmacnia poczucie sprawczości, rozwija kapitał społeczny i przyczynia się do rekonstrukcji ról społecznych osób z niepełnosprawnościami w środowisku lokalnym oraz ponadnarodowym (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022, s. 5).

Równie istotny jest wymiar instytucjonalny programu. Erasmus+ promuje koncepcję inkluzji organizacyjnej, czyli systemowego dostosowywania szkół, uczelni i organizacji pozarządowych do potrzeb uczestników ze szczególnymi wymaganiami. Realizowane jest to poprzez szkolenia kadry dydaktycznej i administracyjnej, wdrażanie zasad uniwersalnego projektowania w edukacji oraz rozwój infrastruktury przyjaznej dla osób z niepełnosprawnościami (EURYDICE, 2022, s. 27–29). Tworzenie alternatywnych metod dydaktycznych, w tym materiałów w języku łatwym do czytania i rozumienia, w systemie Braille’a czy w formatach audiodeskryptycznych, wpisuje się w ideę edukacji dla wszystkich, stanowiącą fundament polityki europejskiej w obszarze kształcenia i szkoleń.

W konsekwencji Erasmus+ jawi się jako instrument nie tylko wspierający mobilność i internacjonalizację kształcenia, lecz także generujący trwały efekt społeczny w postaci zwiększenia partycypacji osób z niepełnosprawnościami w procesach edukacyjnych i obywatelskich. Program ten należy rozpatrywać jako złożone narzędzie polityki społeczno-edukacyjnej, sprzyjające budowie inkluzyjnej i solidarnej Europy (Bourdieu, 1986, s. 245).

Metodologia i źródła danych

Celem niniejszego opracowania jest analiza wybranych międzynarodowych projektów realizowanych w ramach programu Erasmus+, które w szczególny sposób przyczyniają się do promowania inkluzji osób z niepełnosprawnościami. W artykule zastosowano jakościową analizę przypadków (*case study*), opartą na metodzie *desk research*, zawierającą analizę dostępnych danych wtórnych: dokumentów

projektowych, raportów, stron internetowych oraz literatury przedmiotu (Booth, Ainscow, 2011, s. 18; Florian, 2014, s. 9–22).

W analizie wykorzystano przede wszystkim:

- oficjalną bazę projektów Erasmus+: Erasmus+ Project Results Platform (European Commission, 2021),
- publikacje instytucji unijnych: European Commission, European Disability Forum (EDF), Erasmus Student Network (ESN) oraz European Agency for Special Needs and Inclusive Education (EDF 2018; ESN 2021; EASIE 2020),
- raporty z realizacji projektów dostępne na stronach organizacji partnerskich,
- literaturę naukową dotyczącą edukacji inkluzyjnej i mobilności międzynarodowej (Haug, 2017, s. 208).

Dobór projektów do analizy był celowy (tzw. *purposive sampling*) gdzie uwzględniono te inicjatywy, które:

- obejmowały osoby z niepełnosprawnościami jako główną lub znaczącą grupę docelową,
- miały międzynarodowy charakter i były współfinansowane w ramach programu Erasmus+ w perspektywie 2014–2021 lub 2021–2027,
- zakończyły się wyraźnie zidentyfikowanymi rezultatami edukacyjnymi, szkoleniowymi lub systemowymi,
- reprezentowały różnorodne sektory edukacyjne, począwszy od edukacji formalnej, przez pozaformalną, po szkolenie zawodowe i wsparcie instytucjonalne.

W podejściu analitycznym kierowano się kryteriami zaproponowanymi przez OECD (2012, s. 45) i UNESCO (2019, s. 21) w zakresie edukacji włączającej:

- dostępność fizyczna, językowa i informacyjna,
- możliwość aktywnego uczestnictwa osób z niepełno sprawnościami,
- jakość wsparcia instytucjonalnego,
- trwałość rezultatów projektowych,
- współpraca międzysektorowa.

Choć analiza nie ma charakteru ilościowego ani pełnego przeglądu wszystkich działań w ramach Erasmus+, prezentowane przykłady ukazują szerokie spektrum podejść i dobrych praktyk, które mogą stanowić inspirację dla dalszego rozwoju polityki edukacyjnej w Europie. Warto także zaznaczyć, że głównym ograniczeniem przy opracowaniu niniejszego materiału był niepełny dostęp do kompletnych danych ewaluacyjnych niektórych projektów oraz zróżnicowany poziom dokumentacji projektowej udostępnionej przez beneficjentów.

Przykłady międzynarodowych działań – projekty na rzecz inkluzyjnej edukacji

W niniejszej części artykułu zaprezentowano trzy wybrane projekty realizowane w ramach programu Erasmus+, których celem była promocja edukacji inkluzywnej.

Projekty te różniły się zakresem tematycznym, grupą docelową oraz sektorami edukacyjnymi, lecz łączył je wspólny mianownik, którym było dążenie do budowy systemu edukacji otwartego, sprawiedliwego i dostępnego dla wszystkich.

INCLUDE – Inclusive Leadership in the Digital Age

INCLUDE – Inclusive Leadership in the Digital Age to projekt Erasmus+ (Key Action 2 – Strategic Partnerships), realizowany w latach 2019–2021, wspierający małe i średnie przedsiębiorstwa oraz startupy w zakresie inkluzywnego przywództwa cyfrowego (EU-Fundraising Association 2015). W odpowiedzi na zidentyfikowane potrzeby rynku opracowano zestaw materiałów dydaktycznych i szkoleniowych skierowanych zarówno do kadry menedżerskiej, jak i do osób aspirujących do objęcia ról związanych z większą odpowiedzialnością organizacyjną. Materiały te umożliwiały rozwijanie kompetencji z zakresu inkluzywnego przywództwa w erze cyfrowej oparte na podejściu *work-based learning*, np. uczenie się poprzez praktyczne zastosowanie zdobywanej wiedzy w środowisku pracy. Ponadto wypracowane zasoby edukacyjne, w tym przykładowy program nauczania, zostały udostępnione instytucjom szkoleniowym oraz edukatorom działającym w obszarze kształcenia i szkolenia zawodowego w celem ich implementacji w programach rozwojowych dla wskazanej grupy docelowej. Projekt INCLUDE miał nie tylko wzmocnić konkurencyjność europejskich MŚP, organizacji społecznych i start-upów, lecz także promować model zarządzania uwzględniający zarówno szanse, jak i ryzyka wynikające z postępującej cyfryzacji. Z perspektywy uczestników procesu kształcenia projekt stwarzał przestrzeń do rozwoju kluczowych kompetencji w obszarze o wysokim znaczeniu dla współczesnego rynku pracy. Twórcami i partnerami projektu byli (Adam Mickiewicz University, 2025):

- emcra GmbH (Niemcy): lider konsorcjum; firma szkoleniowo-doradcza specjalizująca się w krajowym i europejskim finansowaniu oraz międzynarodowym zarządzaniu projektami.
- Chamber of Commerce and Industry Vratsa (Bułgaria): izba przemysłowo-handlowa wspierająca rozwój społeczno-gospodarczy północno-zachodniego regionu Bułgarii.
- Cyprus Project Management Society (Cypr): organizacja pozarządowa promująca międzynarodowe standardy zarządzania projektami oraz uczestnicząca w badaniach w tym obszarze.
- Institute of Business Consulting, Business Development and Business Research (Niemcy): największa w Niemczech sieć doradców dla sektora MŚP, zrzeszająca m.in. konsultantów, prawników i księgowych.
- Craftsmanship Association of South-Tyrol, LVH (Włochy): największe stowarzyszenie rzemieślnicze w regionie Południowego Tyrolu, zajmujące się m.in. szkoleniami i reprezentowaniem interesów lokalnych rzemieślników.
- EU-Fundraising Association (Niemcy): europejska sieć ekspertów i organizacji działających w obszarze finansowania publicznego oraz zarządzania projektami.

- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Polska): jedna z czołowych uczelni wyższych w Polsce, zaangażowana w realizację projektów badawczych i edukacyjnych na poziomie europejskim.

W ramach realizacji projektu INCLUDE opracowano szereg narzędzi edukacyjnych i wspierających wdrażanie inkluzywnego modelu przywództwa w kontekście transformacji cyfrowej w małych i średnich przedsiębiorstwach, organizacjach społecznych oraz start-upach. Do kluczowych rezultatów projektu należą:

- Model procesowy: stanowi uporządkowaną, przystępną wizualizację etapów wdrażania inkluzywnego stylu przywództwa w warunkach zmiany technologicznej. Model ten umożliwia przedsiębiorstwom wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań zarządczych w sposób systematyczny, krok po kroku, z uwzględnieniem realiów organizacyjnych oraz potencjalnych barier.
- Program nauczania zgodny z Europejskimi Ramami Kwalifikacji (EQF): prezentuje w sposób strukturalny zestaw kompetencji oraz wiedzy, które powinny zostać opanowane przez liderów pragnących skutecznie i odpowiedzialnie odpowiadać na wyzwania cyfrowej transformacji. Program uwzględnia zarówno aspekt indywidualnych umiejętności, jak i zdolność do współpracy z zespołem w środowisku pracy podlegającym ciągłym zmianom.
- Podręcznik dydaktyczny: stanowi zbiór materiałów szkoleniowych i edukacyjnych przeznaczonych dla grupy docelowej, wspierających implementację nowoczesnych praktyk przywódczych. Publikacja ta może być wykorzystywana zarówno w kontekście samokształcenia, jak i jako wsparcie metodyczne dla trenerów i edukatorów.
- Kurs e-mailowy: zaprojektowany jako niskoprogowe narzędzie wprowadzające do tematyki inkluzywnego przywództwa w erze cyfrowej. Składa się z modułów dydaktycznych dostarczanych cyklicznie drogą mailową, co pozwala na elastyczne przyswajanie treści i stanowi zachętę do dalszego pogłębiania wiedzy pracy (Adam Mickiewicz University, 2025).

Opracowane w ramach projektu INCLUDE narzędzia edukacyjne i koncepcyjne stanowią cenny wkład w rozwój nowoczesnych, inkluzywnych modeli zarządzania dostosowanych do wyzwań cyfrowej transformacji. Dzięki szerokiemu zakresowi rezultatów projekt odpowiada na potrzeby zarówno instytucji edukacyjnych, jak i sektora MŚP, promując bardziej otwarte i włączające podejście do przywództwa w zmieniającym się środowisku pracy.

Health Education for Young People with Disabilities (HEDY)

W latach 2020–2022 w ramach programu Erasmus+ realizowany był międzynarodowy projekt edukacyjny pn. Health Education for Young People with Disabilities (HEDY). Jego głównym celem było wspieranie rozwoju kompetencji zdrowotnych, edukacyjnych oraz społecznych młodzieży z niepełnosprawnościami, ze szczególnym uwzględnieniem osób ze spektrum autyzmu. Projekt zakładał stworzenie wysokiej jakości materiałów edukacyjnych oraz przygotowanie nauczycieli do pracy

z uczniami wymagającymi wsparcia w zakresie edukacji zdrowotnej i społecznej. Istotnym elementem było promowanie inkluzywnego podejścia oraz aktywne włączanie młodzieży z niepełnosprawnościami w proces tworzenia treści edukacyjnych (Romanian Angel Appeal Foundation, 2020–2022).

W ramach działań projektowych opracowano cztery interaktywne moduły e-learningowe, dostępne w pięciu wersjach językowych, które zostały udostępnione nauczycielom i specjalistom pracującym w środowisku szkolnym. Koordynatorem inicjatywy była Fundacja Romanian Angel Appeal. W projekt zaangażowane były organizacje Autism-Europe (Belgia), IASIS (Grecja) oraz instytucje edukacyjne z Islandii i Rumunii. Szacuje się, że z rezultatów projektu skorzystało bezpośrednio ponad tysiąc nauczycieli, co przełożyło się na podniesienie jakości pracy edukacyjnej z uczniami z niepełnosprawnościami. Projekt HEDY stanowi przykład dobrych praktyk w zakresie inkluzyjnej edukacji zdrowotnej w środowisku szkolnym i może być punktem odniesienia dla przyszłych inicjatyw o podobnym charakterze (Autism-Europe, 2021).

Projekt INCLUSIVE MOBILITY:

Równość szans w mobilności akademickiej

W latach 2019–2021 zrealizowano projekt Inclusive Mobility, finansowany przez Komisję Europejską w ramach programu Erasmus+ – Akcja 3: Wsparcie rozwoju polityki edukacyjnej (Key Action 3: Support to policy development and co-operation). Celem projektu było zidentyfikowanie barier oraz opracowanie ram i dobrych praktyk wspierających uczestnictwo studentów z niepełnosprawnościami w mobilności edukacyjnej w Europie. Projekt stanowił odpowiedź na nierówny dostęp do wyjazdów zagranicznych oferowanych przez program Erasmus+, które, pomimo formalnej otwartości, w praktyce często pozostawały niedostępne dla osób o specjalnych potrzebach (SIHO, 2021a). Koordynowany przez belgijskie Support Centre for Inclusive Higher Education (SIHO) projekt, skupiał międzynarodowe partnerstwo instytucji, takich jak: European Disability Forum (EDF), Erasmus Student Network (ESN), UNICA, European University Association (EUA) oraz Uniwersytet w Utrechcie. Efektem prac była m.in. publikacja *Inclusive Mobility Framework* – kompleksowego zestawu wytycznych dla uczelni wyższych i decydentów, wspierającego wdrażanie bardziej dostępnych i inkluzyjnych strategii mobilności akademickiej (SIHO, 2021b).

Strona internetowa projektu: www.inclusivemobility.eu, stanowi trwały rezultat inicjatywy i funkcjonuje jako interaktywna platforma wspierająca wdrażanie zasad inkluzyjnej mobilności w krajach członkowskich UE. Zawiera m.in. mapę instytucji oferujących wsparcie dla studentów z niepełnosprawnościami, zbiór polityk uczelnianych, narzędzia autoewaluacji dla instytucji szkolnictwa wyższego oraz rekomendacje systemowe dla krajowych agencji Erasmus+. Projekt znacząco wpłynął na rozwój polityki edukacyjnej w obszarze dostępności, a jego wyniki zostały włączone do prac nad rozwojem Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego

(EHEA) (EDF & ESN, 2021). Inicjatywa ta stanowi przykład skutecznego działania na styku badań, praktyki i polityki, w którym priorytetem staje się realna równość szans w dostępie do mobilności edukacyjnej.

Przykłady międzynarodowych działań – projekty na rzecz wdrażania „prostego języka”

Komunikacja w zrozumiałym sposób stanowi fundament równego dostępu do informacji dla wszystkich. W kontekście edukacji i usług publicznych coraz większe znaczenie zyskuje język łatwy do czytania. Jest on istotnym elementem wsparcia osób niepełnosprawnych i wykluczonych. Prosty język (ang. *easy-to-read language*) to forma komunikacji werbalnej i pisemnej, której celem jest ułatwienie zrozumienia treści osobom doświadczającym trudności poznawczych. Koncepcja ta zyskuje coraz większe znaczenie w kontekście zapewniania dostępności informacji osobom z różnymi rodzajami niepełnosprawności, zwłaszcza osobom z niepełnosprawnością intelektualną, zaburzeniami rozwojowymi (np. ze spektrum autyzmu), dysleksją, chorobami psychicznymi, otępieniem (demencją), a także osobom o ograniczonym poziomie znajomości języka. Stosowanie prostego języka polega na wykorzystywaniu krótkich, jednoznacznych zdań, unikania specjalistycznego słownictwa, idiomów i metafor, a także na czytelnym formatowaniu tekstu. Kluczowe jest również wprowadzanie definicji trudniejszych pojęć oraz, w razie potrzeby, wspieranie przekazu za pomocą elementów wizualnych, takich jak piktogramy czy ilustracje. Wprowadzenie prostego języka do praktyki instytucjonalnej (np. w edukacji, opiece społecznej, służbie zdrowia czy administracji publicznej) znacząco wpływa na inkluzywność i równy dostęp do informacji.

Kluczowym i inicjującym projektem w Unii Europejskiej, zwracającym uwagę na potrzebę stworzenia standardów „prostego języka”, był zakończony 2010 r. międzynarodowy projekt edukacyjny pt. *Pathways to Adult Education for People with Intellectual Disabilities* („Drogi do edukacji dorosłych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną”). Projekt był współfinansowany przez Unię Europejską w ramach programu „Uczenie się przez całe życie” (ang. *Lifelong Learning Programme*) i miał na celu poprawę dostępu do edukacji dla dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną w różnych krajach Europy. Projekt Lifelong Learning Programme był prekursorem programu Erasmus+ i miał charakter ponadnarodowy, uczestniczyli w nim partnerzy z kilku krajów europejskich, m.in. organizacje pozarządowe, instytucje edukacyjne oraz stowarzyszenia wspierające osoby z niepełnosprawnościami. Działania projektowe opierały się na wymianie doświadczeń oraz wspólnym wypracowywaniu dobrych praktyk w zakresie edukacji inkluzyjnej (Inclusion Europe Projects). Jednym z najważniejszych rezultatów projektu było opracowanie dokumentu pt. *Information for All: European Standards for Making Information Easy to Read and Understand* („Informacja dla wszystkich: Europejskie

standardy upraszczania tekstów”). Dokument ten zawiera zasady tworzenia tekstów w sposób prosty i zrozumiały, tak aby były one dostępne dla jak najszerszego grona odbiorców, a przede wszystkim osób z trudnościami w uczeniu się. Wytyczne stosuje się także w stosunku do osób starszych, migrantów czy osób o niskich kompetencjach językowych (Inclusion Europe, 2010). Wytyczne zawarte w dokumencie dotyczą m.in. stosowania prostego słownictwa, krótkich zdań, jasnej struktury tekstu oraz przejrzystej szaty graficznej. Celem standardów jest zapewnienie równego dostępu do informacji dla wszystkich obywateli, niezależnie od ich możliwości poznawczych czy poziomu wykształcenia (Inclusion Europe, 2010). Dokument ten stał się ważnym narzędziem w działaniach na rzecz włączania społecznego (ang. *social inclusion*) oraz wyrównywania szans edukacyjnych. Jego międzynarodowy charakter sprawił, że standardy te są dziś wykorzystywane w wielu krajach europejskich jako punkt odniesienia przy tworzeniu dostępnych materiałów informacyjnych i edukacyjnych (Inclusion Europe, 2010).

Temat prostego języka był kontynuowany w wielu projektach europejskich. Jednym z ciekawych przykładów jest zrealizowany w latach 2019–2021 międzynarodowy projekt „Accessible Information Material – AIM”, będący partnerstwem strategicznym na rzecz innowacji w ramach programu Erasmus+. W przedsięwzięciu uczestniczyło siedmiu partnerów z Włoch, Litwy, Portugalii, Estonii, Hiszpanii i Polski. Koordynatorem było włoskie stowarzyszenie Uniamoci Onlus, a pozostałymi partnerami stowarzyszenie „Aktyvus jaunimas” (Litwa), Centro Social e Paroquial Santos Martires (Portugalia), Eesti Erinoorsootöö Ühing noOR (Estonia), IES El Greco (Hiszpania), Towarzystwo Wspierania Inicjatyw Społecznych ALPI (Polska) oraz Università degli Studi di Catania (Włochy) (Alpi 2020).

Jednym z działań projektowych było szkolenie „Easy to read language and its practical use”, które odbyło się w dniach 24–29 stycznia 2020 r. w Palermo. Uczestnicy poznali zasady stosowania prostego języka. W warsztatach brali również udział przedstawiciele osób z niepełnosprawnościami oraz imigranci z organizacji partnerskich.

Głównym rezultatem projektu było opracowanie broszur informacyjnych na temat stosowania „prostego języka” przy obsłudze komputera, dostosowanego do potrzeb osób z barierami językowymi, niepełnosprawnością intelektualną oraz osób autystycznych. Następnie projekt był implementowany w rodzimych instytucjach jeszcze przez dwa lata po jego zakończeniu. Polskie Stowarzyszenie ALPI przeprowadziło szereg szkoleń na terenie Polski, podnoszących kompetencje osób stanowiących otoczenie osób niepełnosprawnych dzięki zastosowaniu dobrych praktyk oraz prostego języka w pracy z osobami z niepełnosprawnościami (Alpi, 2023).

Analiza i dyskusja

Analiza opisanych projektów pokazuje, że Erasmus+ skutecznie wspiera rozwój edukacji inkluzyjnej w Europie, szczególnie poprzez inicjatywy oparte na realnych

potrzebach uczniów i społeczności (Czerniawski, Kidd, 2011). Czynnikiem sukcesu jest współpraca wielosektorowa, a także wdrażanie rozwiązań dydaktycznych opartych na dowodach naukowych, takich jak Uniwersalne Projektowanie dla Nauki (ang. Universal Design for Learning) (Rose, Meyer, 2002), czy pedagogika kulturowo wrażliwa (Slee, 2011).

Istotne jest to, aby przyszłe działania w ramach programu nie tylko odpowiadały na indywidualne potrzeby uczestników na różnych etapach edukacji, ale również systemowo wzmacniały kompetencje nauczycieli, wykładowców, edukatorów i instytucji. Tworzenie inkluzyjnych środowisk uczenia się zarówno w szkołach, jak i na uczelniach, w placówkach kształcenia zawodowego czy w edukacji dorosłych powinno stanowić jeden z priorytetów. Promowanie postaw otwartości, równości i empatii, eliminowanie barier w dostępie do edukacji oraz wspieranie różnorodności może znacząco przyczynić się do budowania bardziej sprawiedliwego, dostępnego i innowacyjnego europejskiego obszaru edukacyjnego.

Mimo licznych sukcesów i przykładów dobrych praktyk w obszarze edukacji włączającej, projekty realizowane w ramach programu Erasmus+ napotykały także na szereg trudności, które ujawniły systemowe słabości w zakresie inkluzji osób z niepełnosprawnościami. Jednym z kluczowych problemów pozostawało niedostosowanie infrastruktury edukacyjnej do potrzeb uczestników ze szczególnymi wymaganiami. W wielu instytucjach brakowało odpowiednich rozwiązań architektonicznych, takich jak windy, podjazdy czy przestrzenie przyjazne dla osób poruszających się na wózkach (EURYDICE, 2022, s. 27–29). Ograniczenia te utrudniały pełne uczestnictwo w mobilnościach, a niekiedy wręcz uniemożliwiały skorzystanie z oferowanych możliwości. Kolejną barierę stanowił niedobór materiałów dydaktycznych dostępnych w formatach alternatywnych – brajlu, wersjach audio, napisach czy materiałach przygotowanych w języku łatwym do czytania i rozumienia. W efekcie osoby z niepełnosprawnościami sensorycznymi lub intelektualnymi miały utrudniony dostęp do wiedzy i ograniczone możliwości aktywnego uczestnictwa w procesie kształcenia. Problemem o wymiarze strukturalnym okazały się również niskie kompetencje części kadry dydaktycznej i administracyjnej w zakresie edukacji włączającej. Brak systemowych szkoleń, niewystarczająca wymiana dobrych praktyk oraz ograniczone wsparcie instytucjonalne sprawiały, że działania projakościowe w obszarze inkluzji były wdrażane wybiórczo i miały charakter incydentalny (Booth, Ainscow, 2011, s. 18). W konsekwencji wiele z innowacyjnych rozwiązań, wypracowanych w ramach projektów, nie miało szans na trwałą implementację po zakończeniu finansowania.

Opisane trudności jednoznacznie wskazują na potrzebę wzmocnienia podejścia systemowego, które obejmowałoby zarówno stabilne mechanizmy wsparcia finansowego, jak i strategiczne inwestowanie w rozwój kompetencji kadry. Istotne jest, aby rozwiązania z zakresu inkluzji nie miały charakteru doraźnego, ale były traktowane jako integralny element polityki edukacyjnej (European Commission, 2021, s. 12). W tym kontekście szczególną rolę odgrywa zapewnienie

trwałości rezultatów projektów Erasmus+ poprzez ich implementację w ramach strategii instytucjonalnych szkół, uczelni oraz organizacji partnerskich. Systemowe wsparcie powinno również obejmować tworzenie zasobów dydaktycznych w formatach alternatywnych, upowszechnianie uniwersalnego projektowania w edukacji (Universal Design for Learning), a także rozwijanie programów podnoszących kwalifikacje nauczycieli i edukatorów w obszarze pracy z osobami o zróżnicowanych potrzebach (Florian, 2014, s. 10–12). Tylko wówczas możliwe będzie przejście od incydentalnych praktyk inkluzyjnych do modelu trwałej, zakorzenionej w instytucjach zmiany, sprzyjającej pełnej i równoprawnej partycypacji osób z niepełnosprawnościami w mobilnościach międzynarodowych.

Wnioski i rekomendacje

Erasmus+ pozostaje jednym z kluczowych narzędzi UE wspierających inkluzyjną edukację, umożliwiając wdrażanie innowacji i dobrych praktyk w różnych kontekstach edukacyjnych (European Commission (2021). Erasmus+ 2021–2027 Programme Guide. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>). Unia Europejska zauważa potrzeby osób z niepełnosprawnościami oraz wdraża i pracuje nad kolejnymi rozwiązaniami prawnymi i programami edukacyjnymi ułatwiającymi funkcjonowanie osób z trudnościami.

Na podstawie przeprowadzonej analizy zrealizowanych inicjatyw w obszarze inkluzyjnej mobilności edukacyjnej sformułować można szereg rekomendacji mających na celu dalsze wzmocnienie wymiaru włączającego w programie Erasmus+ oraz w politykach edukacyjnych państw członkowskich Unii Europejskiej. Po pierwsze, kluczowe wydaje się uproszczenie procedur aplikacyjnych oraz zwiększenie poziomu wsparcia finansowego dla uczestników z tzw. grup o mniejszych szansach, w tym osób z niepełnosprawnościami, migrantów, uchodźców oraz studentów z niskim statusem społeczno-ekonomicznym. Bariery administracyjne i ekonomiczne wciąż stanowią istotną przeszkodę w ich pełnym uczestnictwie w programach mobilności. Istotne jest również uproszczenie stron internetowych i formularzy aplikacyjnych, tak żeby były dostosowane do możliwości osób z różnymi ograniczeniami. Po drugie, zaleca się obowiązkowe włączanie komponentów dotyczących edukacji włączającej w ramach projektów realizowanych zarówno w sektorze edukacji formalnej, jak i pozaformalnej. Konieczne jest również budowanie trwałych i systematycznych partnerstw pomiędzy instytucjami edukacyjnymi, organizacjami pozarządowymi oraz władzami lokalnymi i regionalnymi, które wspólnie odpowiadałyby za wdrażanie i rozwój inkluzyjnych praktyk. W dalszej perspektywie szczególne znaczenie ma systemowe włączenie rezultatów projektów Erasmus+ do krajowych polityk edukacyjnych, co pozwoliłoby na ich trwałe zakorzenienie w strukturach instytucjonalnych. Jednocześnie, niezbędne jest wzmocnienie mechanizmów monitorowania i oceny jakości działań w zakresie edukacji

włączającej, tak aby możliwe było rzetelne mierzenie postępów i identyfikacja obszarów wymagających dalszego wsparcia. W świetle powyższego, rozwój programu Erasmus+ w kolejnych latach powinien konsekwentnie odpowiadać na potrzeby grup defaworyzowanych, czyniąc inkluzję nie jedynie priorytetem deklaracyjnym, lecz rzeczywiście realizowanym standardem edukacyjnym obowiązującym we wszystkich sektorach i państwach członkowskich Unii Europejskiej. Tylko wówczas możliwe będzie osiągnięcie rzeczywistej równości szans w dostępie do międzynarodowej mobilności edukacyjnej, będącej jednym z kluczowych narzędzi budowania bardziej spójnej i sprawiedliwej Europy.

Artykuł podkreśla potrzebę uzupełnienia analiz typu *desk research* o komponent badań empirycznych, które umożliwią pełniejsze uchwycenie wpływu projektów z perspektywy uczestników. Analizy oparte wyłącznie na dokumentach, raportach instytucjonalnych czy danych zastanych pozwalają zrekonstruować formalne ramy funkcjonowania programów oraz zidentyfikować cele polityczne i mechanizmy wsparcia. Jednakże ich zasadniczym ograniczeniem jest brak bezpośredniego dostępu do doświadczeń indywidualnych uczestników, które stanowią kluczowy element oceny efektywności i realnej inkluzyjności działań. Badania empiryczne, zarówno jakościowe (np. wywiady pogłębione, studia przypadku, obserwacje uczestniczące), jak i ilościowe (ankiety, eksperymenty ewaluacyjne), pozwalają uchwycić dynamikę procesów społecznych, subiektywne poczucie sprawczości uczestników, a także realne bariery i czynniki sprzyjające uczestnictwu. Włączenie perspektywy uczestników umożliwia również konfrontację założeń programowych z rzeczywistymi rezultatami, co wzmacnia rzetelność wniosków i ich potencjał aplikacyjny w kształtowaniu polityk edukacyjnych i społecznych. Integracja podejścia *desk research* z empirią sprzyja więc nie tylko lepszemu zrozumieniu wpływu projektów, ale także wypracowaniu rekomendacji odpowiadających realnym potrzebom beneficjentów.

Zakończenie

Program Erasmus+ odgrywa kluczową rolę w budowaniu otwartej, równej i solidarnej Europy. Dzięki dostępnym narzędziom coraz więcej osób z niepełnosprawnościami uczestniczy w projektach edukacyjnych. Mogą one rozwijać swoje kompetencje, zdobywać doświadczenie i nawiązywać międzynarodowe relacje. Wciąż jednak konieczne jest wzmacnianie podejścia systemowego do inkluzji. Równe szanse nie mogą pozostawać jedynie postulatem. Powinny stać się realną i powszechną praktyką w całej Europie.

Aby to osiągnąć, potrzebne jest monitorowanie efektów programu oraz ich ocena z perspektywy uczestników. Niezbędne jest uzupełnianie analiz dokumentów o badania empiryczne. To one pokazują, jakie są faktyczne doświadczenia osób z niepełnosprawnościami. Erasmus+ powinien być rozumiany nie tylko jako

program mobilności akademickiej. To także narzędzie zmiany społecznej, które wzmacnia poczucie sprawczości, ułatwia przełamywanie barier i kształtuje model społeczeństwa otwartego.

Przyszłość programu wymaga dalszego upowszechniania dobrych praktyk i poszerzania kompetencji instytucji edukacyjnych. Ważne jest tworzenie nowych rozwiązań odpowiadających na potrzeby osób ze zróżnicowanymi ograniczeniami. Takie działania mają znaczenie nie tylko w sferze edukacji. Przyczyniają się także do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i budowania Europy opartej na równości, solidarności i uczestnictwie wszystkich jej obywateli.

Abstract: International Projects of the Erasmus+ Program Supporting the Inclusion of Persons with Disabilities

This article analyzes selected projects implemented under the Erasmus+ program that specifically support the inclusion of persons with disabilities. A qualitative case study method² was applied, based on secondary data analysis (desk research), which included project documentation, reports, websites, and both academic and institutional literature. Cases were selected purposively. The analysis focused on initiatives from different educational sectors that aim to enhance accessibility and the active participation of persons with disabilities in international mobility. The review was carried out using inclusiveness criteria developed by the OECD: accessibility, participation, quality of support, sustainability of results, and cross-sectoral cooperation (OECD, 2012). The findings indicate that Erasmus+ has considerable potential to support inclusive education, but further systemic measures and the standardization of practices are required. The author stresses the need to complement desk research with empirical studies that would allow for a deeper understanding of the projects' impact from the participants' perspective.

Keywords: Erasmus+, inclusive education, disability, international mobility, inclusion, educational projects, case study.

Bibliografia

- [1] Booth T., Ainscow M., 2011, *The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*, Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
- [2] Bourdieu P., 1986, *The Forms of Capital*, [w:] *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (241–258), (red.) J. Richardson, Greenwood.
- [3] Czerniawski G., Kidd W., 2011, *The Student Voice Handbook: Bridging the Academic/ Practitioner Divide*, Bingley: Emerald Group Publishing.
- [4] EASIE, European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2020, *European Agency Statistics on Inclusive Education: 2018 Dataset Cross – Country Report*. Odense: EASIE.
- [5] EDF, European Disability Forum, 2018, *The Right to Inclusive Education for Persons with Disabilities: Overview of the Measures Supporting Inclusive Education in the EU*. Brussels: EDF.
- [6] European Commission, 2020, *Erasmus+ Programme Guide 2014–2020*, Brussels.

- [7] European Commission, 2021, Erasmus+ Programme Guide 2021–2027, Brussels.
- [8] European Commission, 2021, Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030. Luxembourg: Publications Office of the EU.
- [9] EURYDICE, 2022, Supporting Inclusive Education: Policies, Measures and Funding of Schools in Europe, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- [10] EURYDICE, 2022, Towards more inclusive higher education in Europe. Brussels: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.
- [11] Florian L., 2014, *What Counts as Evidence of Inclusive Education?*, „European Journal of Special Needs Education”, 29(3), 9–22.
- [12] Haug P., 2017, *Understanding Inclusive Education: Ideals and Reality*, „Scandinavian Journal of Disability Research”, 19(3), 206–217.
- [13] Rose D., Meyer A., 2002, *Teaching Every Student in the Digital Age: Universal Design for Learning*, Alexandria, VA: ASCD
- [14] Slee R., 2011, *The Irregular School, Exclusion, Schooling and Inclusive Education*, Routledge, United Kingdom.

Netografia

- [15] Adam Mickiewicz University., 2025, *INCLUDE Project. Inclusive Leadership in the Digital Age. Erasmus+ KA2 program*, <https://amu.edu.pl/en/education/support-office-for-persons-with-disabilities/include-project> [dostęp: 10.08.2025].
- [16] Alpi Towarzystwo Wspierania Inicjatyw Społecznych., 2020). *Accessible Information Material – AIM*. Erasmus+ (Strategic Partnership), wrzesień 2020–grudzień 2021, <https://www.alpi.org.pl/accessible-information-material-aim/> [dostęp: 8.08.2025].
- [17] Alpi Towarzystwo Wspierania Inicjatyw Społecznych., 2023, *Dobre praktyki oraz wykorzystanie prostego języka w pracy z osobami z niepełnosprawnościami*, <https://www.alpi.org.pl/dobre-praktyki-oraz-wykorzystanie-prostego-jezyka-w-pracy-z-osobami-z-niepelnosprawnosciami/> [dostęp: 8.08.2025].
- [18] Erasmus Student Network, ESN., 2021, *Position Paper on Inclusive Mobility*. Erasmus Student Network, https://www.esn.org/sites/default/files/news/position_paper_on_inclusive_mobility.pdf [dostęp: 8.08.2025].
- [19] European Agency for Special Needs and Inclusive Education., 2022, *Edukacja inkluzyjna i dostępność*, <https://www.european-agency.org/resources/publications/inclusive-education-accessibility> [dostęp: 14.08.2025].
- [20] European Agency for Special Needs and Inclusive Education., 2022, *Inclusive education in action: Policy and practice*, <https://www.european-agency.org/> [dostęp: 8.08.2025].
- [21] European Commission, 2022, *Erasmus+ project results*, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects> [dostęp: 12.08.2025].
- [22] EURYDICE, 2022, *Edukacja inkluzyjna w Europie, wsparcie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/topics/inclusive-education> [dostęp: 14.08.2025].
- [23] Inclusion Europe, 2010, *Information for all: European standards for making information easy to read and understand*. Brussels: Inclusion Europe, <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read-standards-guidelines/> [dostęp: 14.08.2025].
- [24] OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development, 2012, *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*. Paris:

- OECD Publishing, https://www.oecd.org/en/publications/equity-and-quality-in-education_9789264130852-en.html [dostęp: 14.08.2025].
- [25] Romanian Angel Appeal Foundation, 2020–2022, Health Education for Young People with Disabilities (HEDY). Strategic Partnership Erasmus+ (KA2), <https://raa.ro/en/proiect/hedy-health-education-for-young-people-with-disabilities> [dostęp: 13.08.2025].
- [26] SALTO-YOUTH Inclusion & Diversity Resource Centre., 2022, Inclusion A to Z, A compass to inclusive international youth work, <https://www.salto-youth.net/rc/inclusion/inclusionpublications/inclusionatoz> [dostęp: 14.08.2025].
- [27] SALTO-YOUTH Inclusion & Diversity Resource Centre., 2022, Inclusion & diversity strategy in Erasmus+ and European Solidarity Corps, <https://www.salto-youth.net/> [dostęp: 24.08.2025].
- [28] SIHO, 2021a, Mapping Promising Inclusive Mobility Practices Supporting the Participation of Students with Disabilities in Erasmus+ and the European Higher Education Area. Support Centre for Inclusive Higher Education, <https://www.siho.be/sites/default/files/2021-10/Mapping%20promising%20inclusive%20mobility%20practices.pdf> [dostęp: 14.08.2025].
- [29] SIHO, 2021b, Inclusive Mobility Framework: Guidelines and Recommendations to Make International Mobility More Inclusive for Students with Disabilities, <https://www.inclusivemobility.eu/pdf/inclusive-mobility-framework-guidelines.pdf> [dostęp: 14.08.2025].
- [30] UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2019, Inclusion and Education: All Means All. Global Education Monitoring Report 2020. Paris: UNESCO, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000037371> [dostęp: 14.08.2025].